

บทที่ 2

ลูกปัดในวัฒนธรรมทวารวดี

ในบทนี้จะกล่าวถึงความเป็นมาของพื้นที่ทางวัฒนธรรมทวารวดีในเขตภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย โดยอาศัยการประกอบสร้างภาพสังคมวัฒนธรรมในอดีตจากหลักฐานทางโบราณคดีคือ “ลูกปัด” โดยจะกล่าวถึงลูกปัดที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในวัฒนธรรมทวารวดีในเขตภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม การประมวลข้อมูลจากเอกสาร และการค้นคว้าจากรายงานการขุดค้นทางโบราณคดี

2.1 ข้อเสนอเกี่ยวกับ “วัฒนธรรมทวารวดี”

ลูกปัด สามารถบ่งบอกเรื่องราวในสองลักษณะ คือลูกปัดในฐานะหลักฐานทางโบราณคดี โดยศึกษาจากแหล่งโบราณคดี สามารถระบุช่วงเวลาของประวัติวัฒนธรรม และลูกปัดในฐานะวัตถุทางวัฒนธรรมที่เป็นหลักฐานในการอธิบายถึงร่องรอยความสัมพันธ์ของผู้คน ดินแดน และวัฒนธรรม ในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมสมัยทวารวดี โดยอาศัยการวิเคราะห์และตีความผ่านลูกปัด จะนำไปสู่การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างลูกปัดกับบริบท กล่าวคือ บริบทสังคมวัฒนธรรมที่มีการใช้ลูกปัดและมีการค้นพบลูกปัดเพื่อแสดงให้เห็นถึงชีวิตทางสังคมและความเคลื่อนไหวของคนโบราณได้อย่างชัดเจน

จากการที่พบลูกปัดเป็นจำนวนมากในแหล่งโบราณคดีทั้งในภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย อาทิ แหล่งโบราณคดีเมืองโบราณอู่ทอง อ.อู่ทอง จ.สุพรรณบุรี พบโบราณวัตถุลูกปัดแก้วมีตา แหล่งโบราณคดีเมืองนครปฐมโบราณ จ.นครปฐม พบโบราณวัตถุลูกปัดแก้วมีตา ลูกปัดแก้วสีต่างๆ แหล่งโบราณคดีบ้านทุ่งตึก เหมืองทอง ต.เกาะคอเขา อ.กระบุรี จ.พังงา พบโบราณวัตถุลูกปัดแก้วมีแถบสี แหล่งโบราณคดีควนลูกปัด อ.คลองท่อม จ.กระบี่ พบโบราณวัตถุลูกปัดหินคาร์เนเลียนและอาเกตแบบเรียบและแบบฝังสี ลูกปัดแก้วมีตา เป็นต้น พบว่าเขตโบราณคดีดังกล่าวถูกจัดอยู่ในสมัยทวารวดี ดังนั้น การศึกษาลูกปัดที่พบในแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี จึงสามารถบอกเล่าเรื่องราวและ

ประกอบสร้างภาพสังคมวัฒนธรรมในยุคนั้น และในทางตรงกันข้ามบริบททางวัฒนธรรมก็สามารถบอกเล่าเรื่องราวของลูกปัดในมิติต่างๆ ได้เช่นกัน

อย่างไรก็ดี คำว่า “ทวารวดี” ยังเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงกันในแวดวงวิชาการถึงการระบุถึงความแน่ชัดว่าควรจะอยู่ในฐานะของรัฐ ศิลปกรรม หรือวัฒนธรรม จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหลักฐานทั้งหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของนักวิชาการทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ทำให้มีการประกอบสร้างภาพ “ทวารวดี” ขึ้นมาในลักษณะที่มีจุดเน้นที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ภาพของทวารวดีตามกรอบความคิดที่เป็นอาณาจักรทวารวดีที่มีขอบเขตอาณาจักรกว้างขวางและมีพรมแดนกำหนดแน่นอน มีประชากรเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะหรือมีลักษณะร่วมกันบางอย่าง เช่น มีภาษาหรือสัญชาติเดียวกัน รัฐหรืออาณาจักรที่มีลักษณะเช่นนี้ถูกกำหนดว่าเป็น “รัฐประชาชาติ” เป็นการนำแนวคิดทฤษฎีปัจจุบันไปกำหนดรูปแบบของชนชนบ้านเมืองในอดีต (ธิดาสาระยา, 2545: 11) ดังนั้น จึงควรมีการพิจารณาเกี่ยวกับชุมชนโบราณทวารวดีในหลากหลายมิติโดยไม่เอากรอบอ้างอิงในปัจจุบันไปตัดสินอดีต และควรใช้หลักฐานสนับสนุนที่น่าเชื่อถือและเพียงพอต่อข้อเสนอทางวิชาการ

การศึกษาเกี่ยวกับ “ทวารวดี” ผู้ที่ศึกษาและตีความหมายเป็นแรกน่าจะ ได้แก่ แซมมอล บิล ในปี พ.ศ. 2427 เป็นผู้แปลบันทึกของภิกษุเหียนจิ่ง (Hiuan Tsang) พระภิกษุเหียนจิ่งได้เดินทางจากจีนไปสืบศาสนาในอินเดียโดยทางบกในปี พ.ศ. 1172 และเดินทางกลับจีนในปี พ.ศ. 1188 เอกสารเล่มนี้ชื่อว่า “Si Tu Ki: Buddhist Records of the Western World” (Sammuel Beal 1984 อ้างใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์ 2543) ที่บันทึกเกี่ยวกับดินแดนที่อยู่ระหว่างพม่ากับเขมร ปรากฏชื่อ “โถโลโปติ” (To-lo-po-ti) ต่อมา มีนักวิชาการตีความว่าเป็นชื่ออาณาจักรว่า “ทวารวดี” (Sammuel Beal 1984 อ้างใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์ 2543)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2439 J. Takakusu ได้แปลบันทึกการเดินทางของพระภิกษุอี้จิง (I-Tsing) ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวจีนที่เดินทางไปแสวงบุญ ณ ประเทศอินเดียเช่นกัน แต่เป็นการเดินทางเส้นทางทะเลในรายพุทธศตวรรษที่ 13 บันทึกในเอกสารชื่อ “A Record of the Buddhist Religion as practiced in India and the Malay Archipelago (A.D.671-675)” กล่าวว่าได้เดินทางออกจากเมืองกวางตุ้ง เดินทางไปทางทะเลไปยังอินเดีย โดยผ่านท่าเรือ เมืองหรืออาณาจักรที่สำคัญตามเส้นทาง ได้แก่ หลินอี้ (Lin-I) ฟูนัน (Fu-Nan) ทวารวดี (Dvaravati) ลังเจียชู (Lam-Chia-Shu หรือ Lankasuka) ศรีวิชัย (Sri-vijaya) และโมโลยู (Mo-lo-yu) เป็นต้น (J.Takakusu 1982 อ้างใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์ 2543)

คำว่า “ทวารวดี” เป็นภาษาสันสกฤต (“ทวารกะ” - Dvaraka) แปลว่า “ประกอบด้วยประตู” อาจหมายถึง “เมืองท่า” และคำว่าทวารวดีอาจเทียบได้กับทวารวกา ซึ่งเป็นเมืองของพระกฤษณะในมหากาพย์เรื่องมหาภารตะ (ธิดา สาระยา 2538) ต่อมามีนักวิชาการในวงการ โบราณคดีและประวัติศาสตร์ให้ความสนใจเกี่ยวกับทวารวดีเป็นอย่างมาก สามารถแบ่งแนวทางการศึกษาออกเป็น 3 แนวทาง ดังนี้

- 1) “อาณาจักรทวารวดี” ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดย์ นักภาษาศาสตร์ชาวฝรั่งเศสได้ลงความเห็นแน่ชัดว่ามีรัฐชื่อ “ทวารวดี” กล่าวคือ เซเดย์ ได้อ่านจารึกและศึกษาค้นคว้า โบราณคดีในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2471 ก็ได้เสนอบทความชื่อ “L’Art de Dvaravati” ในวารสาร Ars Asiatica กล่าวว่ามีการตั้งทวารวดีอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย มีลักษณะศิลปะใกล้เคียงกับแบบคุปตะของอินเดีย โดยมีศูนย์กลางอยู่บริเวณทิศตะวันตก และเหนืออ่าวไทย และเสนอชื่อเรียกว่า “ศิลปะทวารวดี” รวมทั้งเชื่อว่าเมืองอู่ทองคือเมืองหลวงของอาณาจักรนี้ (Jean Boisselier อ้างใน ศิลปากร, ปีที่ 11 เล่มที่ 6, 2511)

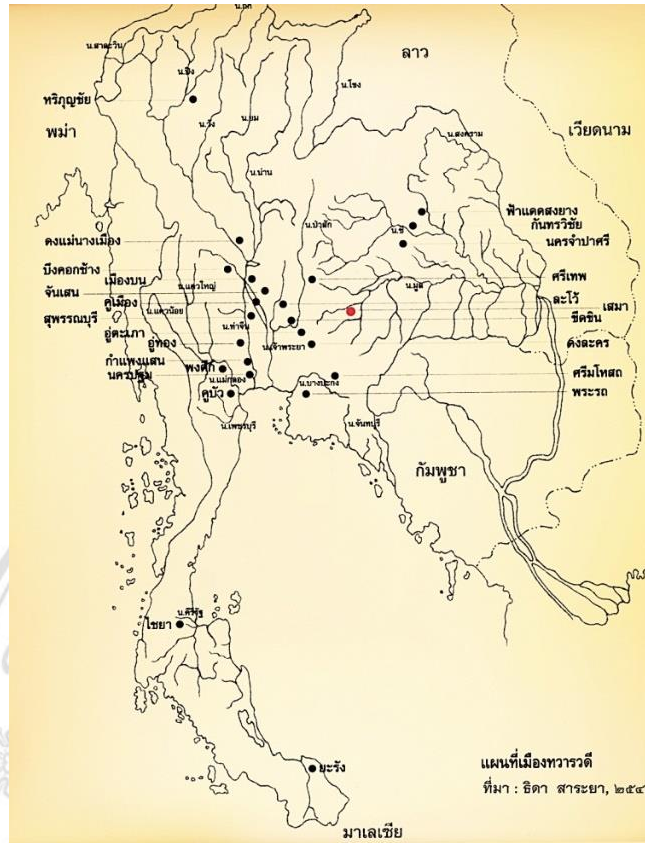
นักวิชาการส่วนใหญ่มีข้อสันนิษฐานไปในทำนองเดียวกันว่า ศูนย์กลางของทวารวดีน่าจะอยู่บริเวณภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย เพราะได้พบหลักฐานที่สำคัญมากกว่าแหล่งอื่นๆ รวมทั้งที่ตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมต่อการรับอารยธรรมจากโลกภายนอก จากหลักฐานทางโบราณคดี ทำให้นักวิชาการตั้งข้อสมมุติฐานเกี่ยวกับศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดีไว้ 3 แห่ง คือ เมืองอู่ทอง เมืองนครปฐม (นครชัยศรี) และเมืองลพบุรี (ละโว้ หรือ ลวปุระ) โดยตีความว่าทั้งสามเมืองนี้น่าจะเคยเป็นเมืองศูนย์กลาง คือการเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่กว่าเมืองอื่นๆ ทำเลที่ตั้งเหมาะสมต่อการติดต่อกับโลกภายนอกทางทะเล และประการสำคัญ คือ ได้พบหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญๆ มากที่สุด เช่น รูปเคารพทางศาสนา อาทิ พระพุทธรูป ธรรมจักร และเหรียญเงิน เป็นต้น

- 2) “ศิลปะทวารวดี” การศึกษาทวารวดี ในฐานะ “ศิลปะทวารวดี” เริ่มต้นขึ้นช่วงปี พ.ศ. 2468-2473 สมเด็จพระยาตำราภิรมย์ยุพราช กับศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดย์ ได้ร่วมกันให้คำจำกัดความคำว่า “ศิลปะทวารวดี” ว่าเป็นศิลปะที่ปรากฏในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 โดยให้ความหมายถึงสกุลช่างประติมากรรมทางพุทธศาสนาที่มีลักษณะดั้งเดิมเป็นของตัวเอง แม้ว่าจะมีอิทธิพลของศิลปะอินเดียแบบคุปตะผสมอยู่ด้วยก็ตาม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดีสำหรับตัวอาณาจักรนั้นยังคงเป็นสิ่งสมมุติอยู่เพราะชื่อและสถานที่ตั้งยังขาดหลักฐานสนับสนุนที่มีน้ำหนักพอต่อการระบุอย่างแน่ชัด

ศาสตราจารย์ ปีแอร์ ดูปองต์ (Pierre Dupont) นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศส ได้เข้ามา ขุดแต่งวัดพระเมรุ และเจดีย์จุลปะ โทณ จังหวัดนครปฐม และขุดค้นเมืองอู่ทอง ได้เสนอ ความคิดใหม่เกี่ยวกับการแบ่งกลุ่มรูปแบบและการจัดลำดับอายุสมัยของศิลปะทวารวดี เสนอว่าเมืองอู่ทองเป็นเมืองเอกที่พบหลักฐานการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยก่อน ประวัติศาสตร์และเชื่อว่าเคยเป็นดินแดนแห่งอาณาจักรฟูนัน และมีการศึกษาลงลึกถึง การแบ่งยุคสมัยของงานประติมากรรมทวารวดีอย่างจริงจัง (Pierre Dupont, 1959) ต่อมา ในปี พ.ศ. 2506 ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทราธิศ ดิศกุล ได้ทรงนิพนธ์หนังสือ “ศิลปะ ในประเทศไทย” ซึ่งได้ใช้คำว่า “ศิลปะทวารวดี” กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 และได้ใช้เป็นตำราเรียนประวัติศาสตร์ศิลปะมาจนถึงปัจจุบัน (สุภัทราธิศ ดิศกุล, 2538)

- 3) “วัฒนธรรมทวารวดี” ชิดา สาระยา เสนอว่า ควรจะมีการพิจารณาทวารวดีในฐานะของ “วัฒนธรรมทวารวดี” กล่าวคือในกรอบเวลาช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16 ได้พบหลักฐาน ชุคหนึ่งเกี่ยวกับวิถีชีวิต เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับตกแต่ง และวัตถุสัญลักษณ์ เกี่ยวกับความเชื่อคั้งเดิม เหล่านี้เป็นวัตถุทางวัฒนธรรมที่ชี้ให้เห็นการดำรงชีวิตของผู้คน อันมีลักษณะละม้ายคล้ายกัน เรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมร่วมในระดับสามัญชน (common culture) วัฒนธรรมดังกล่าวแพร่ไปตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย จนมีการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมเกิดชุมชนบ้านเมืองขนาดน้อยใหญ่ เมืองเหล่านี้ เรียกว่า “เมืองทวารวดี” ชุมชนบ้านเมืองสมัยนี้มีทั้งที่เนื่องในพุทธศาสนาและศาสนา พราหมณ์ ซึ่งเห็นได้จากหลักฐานประเภทโบราณวัตถุสถานเป็นสำคัญ โบราณวัตถุ สถานเหล่านั้นแสดงออกซึ่งรูปแบบทางศิลปะเป็นแบบทวารวดี หรือบางที่เรียกสกุลช่าง ทวารวดี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพที่ 2.1 แผนที่แสดงที่ตั้งเมืองทวารวดี (ธิดา สารยา, 2545)

จากการศึกษาค้นคว้าดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ข้อเสนอต่างๆ คือแนวคิดที่ได้มาจากข้อสันนิษฐานที่ผ่านการตีความจากหลักฐานที่นักวิชาการแต่ละท่านมีจุดเน้นและพิจารณาแง่มุมที่แตกต่างกัน โดยอธิบายผ่านการตีความหลักฐานจากบันทึกทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดี อย่างไรก็ตามจากการที่มีการขุดค้นพบหลักฐานชนิดโบราณวัตถุประเภท ลูกปัด ที่แหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีเป็นหลักฐานสำคัญที่จะช่วยทำความเข้าใจเกี่ยวกับทวารวดีในมิติของวัฒนธรรม ผู้วิจัยเห็นว่า “ลูกปัด” เกี่ยวข้องในบริบทของมิติวัฒนธรรม ในความหมายของ “วัฒนธรรม” ตามไทเลอร์ให้คำจำกัดความไว้ก็คือ “ทุกสิ่งทุกอย่างที่รวมถึงความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ คุณธรรม จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี และความสามารถและอุปนิสัยต่างๆ ที่มนุษย์ในฐานะสมาชิกของสังคมได้รับมา” (ยศ สันตสมบัติ, 2544) ดังนั้น การประกอบสร้างภาพเกี่ยวประวัติศาสตร์สมัยพุทธศตวรรษที่ 11-16 ผ่านการศึกษาลูกปัด จึงเป็นการฉายภาพของชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมทวารวดี

2.2 ลูกบิดในฐานะวัตถุทางวัฒนธรรมทวารวดี

การพิจารณาเกี่ยวกับลูกบิดที่พบในสมัยทวารวดีในบริบทของวัฒนธรรมทวารวดี จะทำให้เห็นถึงมิติต่างๆ ที่มีความซ้อนทับกันผ่านการใช้ชีวิตทางสังคมของผู้คน ในขณะเดียวกันลูกบิดเองมีความซับซ้อนของการผลิตและที่มาของการปรากฏตัวในพื้นที่เขตวัฒนธรรมทวารวดี ดังนั้น การทำการสำรวจและการทำความเข้าใจเกี่ยวกับลูกบิดดังกล่าว จะเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเผยตัวของวัฒนธรรมผ่านการขุดค้นหน้าดินแต่ละชั้นและการพบลูกบิดแต่ละเม็คนั้นเอง

ในงานวิจัยนี้ได้มุ่งเน้นการศึกษา ลูกบิด ในความหมายของการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์และเชิงโบราณคดี กล่าวคือ “ลูกบิด” หมายถึง เครื่องประดับที่มีลักษณะของการนำเอา “เม็ด” มาร้อยเข้าด้วยกันเป็นสาย เม็ดเหล่านี้อาจทำมาจากดินเผา แก้ว หิน โลหะ หอย หรือกระดูกสัตว์ การประดับโดยทั่วไปมักใช้คล้องคอ นอกจากนี้ยังใช้สวมข้อมือ รัศมีข้อมือ พันรอบเอว หรือเจาะติดจุกนอกเหนือจากการใช้เป็นเครื่องประดับเพื่อความงามแล้วลูกบิดยังใช้ในเรื่องของความเชื่อ เช่น ใช้เป็นเครื่องรางของขลัง ใช้สำหรับการรักษาโรคบางอย่างหรือบางครั้งใช้แทนเงินตราก็มี (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2543: 173 อ่างใจ ชิน อยู่ดี, 2509) นอกจากนี้ ลูกบิดยังบอกถึงฐานะทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเผ่าพันธุ์ของผู้ใหญ่ โดยใช้ลูกบิดเป็นเครื่องประดับสัญลักษณ์ของผู้นำชนเผ่า เพื่อป้องกันสิ่งอันตรายหรือโชคร้ายต่างๆ และเพื่อเป็นมรดกที่สืบทอดไปถึงลูกหลานด้วย (พรชัย สุจิตต์, 2515: 70)

จะเห็นได้ว่า ลูกบิด เป็นวัตถุที่แสดงถึงการใช้สอยในฐานะเครื่องประดับและการใช้เป็นเครื่องราง ในขณะเดียวกันก็สามารถบ่งบอกเชิงสัญลักษณ์ถึงการบอกฐานะทางสังคม เศรษฐกิจ และตำแหน่งของผู้นำวัฒนธรรม (จุฬารัตน์ ผดุงชีวิต, 2555) นอกจากนี้ ลูกบิดยังได้บรรจุเรื่องราวเกี่ยวกับการผลิต ที่มา การแลกเปลี่ยน และชีวิตของผู้คนที่ใช้ลูกบิดในวัฒนธรรมนั้นๆ

ดังนั้น การศึกษาลูกบิดในฐานะวัฒนธรรมทางวัตถุสามารถที่จะบอกเล่าเรื่องราวพฤติกรรมมนุษย์ได้โดยผ่านหน้าที่ของลูกบิดที่ใช้เป็นเครื่องสะท้อนรสนิยมของกลุ่มชนเจ้าของวัฒนธรรม และยังบ่งบอกถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชุมชนอื่นที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน นั่นคือการให้และการรับวัฒนธรรมเข้ามาจากต่างแดน และนำมาสู่การผสมผสานทางวัฒนธรรม ซึ่งเชื่อมโยงกับหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้มีการค้นพบตามแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี โดยเฉพาะในเขตภูมิภาคตะวันตก ภาค

กลาง และภาคใต้ของประเทศไทย อันเป็นพื้นที่ติดต่อกับชายทะเลซึ่งเป็นเส้นทางผ่านทางการค้าสมัยโบราณ¹

สำหรับหลักฐานโบราณคดีที่นำมาสู่เรื่องราวของชีวิตผู้คนที่มีความน่าสนใจ คือการขุดค้นพบลูกปัดลักษณะพิเศษ ได้แก่ ลูกปัดหินคาร์เนเลียน อาเกต ควอทซ์ (ดังภาพที่ 2.3) ทองคำ และลูกปัดแก้วที่มีขนาดเล็กๆ หลายๆ สี ที่พบในแหล่งโบราณคดีของเขตวัฒนธรรมทวารวดี หรืออาจในเชิงการพบตามแหล่งพื้นที่ทางวัฒนธรรมอาจเรียกว่า “ลูกปัดทวารวดี” หรือเรียกในลักษณะของการสันนิษฐานของแหล่งที่มาอีกอย่างหนึ่งว่าเป็น “ลูกปัดลมสินค้า” ที่อาจนำเข้ามาจากอารยธรรมอินเดีย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2543: 14) จากข้อสันนิษฐานดังกล่าว นักวิชาการด้านโบราณคดีได้เสนอข้อบ่งชี้ว่าเป็นวัตถุทางวัฒนธรรม

ที่ถูกนำเข้ามาจากต่างถิ่น ดังที่ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ระบุว่า

- 1) เรื่องของวัสดุที่ใช้ซึ่งไม่เคยพบว่ามีอยู่ในภูมิภาคนี้ เช่น หินคาร์เนเลียนสีส้ม หินอาเกตมีสีน้ำตาล เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งคือ เทคนิคในการผลิต เช่น การฟักสีลงไปในหินทำให้ลูกปัดมีลายสีขาว เกิดจากกรรมวิธีทางเคมี คือ การใช้โปแตชผสมกับตะกั่วขาว และน้ำยางไม้จากต้นกิงราช ใช้ปากกาจุ่มเขียนลวดลายลงไปในผิวหินที่ขูดไว้เป็นร่องแล้วนำไปเผาไฟ ลายจะติดแน่นไม่ออก หรือการใช้ทองแดงและแมงกานีสเขียนลายลงบนหิน เป็นต้น เทคนิคเหล่านี้ได้พบหลักฐานเกี่ยวกับแหล่งผลิตในอินเดีย
- 2) สามารถบอกได้ถึงการนำเข้ามาจากภายนอก คือ รูปแบบและลวดลายที่สามารถทำการศึกษเปรียบเทียบได้กับแหล่งโบราณคดีอื่นๆ โดยเฉพาะในอินเดีย ซึ่งถือได้ว่าเป็นต้นแบบที่ได้เผยแพร่อารยธรรมมายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

¹ จากการศึกษาของนักธรณีวิทยาและนักโบราณคดี ผลการศึกษาพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงของภูมิประเทศและระดับน้ำทะเลที่ส่งผลต่อบริบทประวัติศาสตร์ของสยามยุคโบราณเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะพุทธศตวรรษที่ 5-6 เป็นช่วงระดับน้ำทะเลสูงกว่ายุคปัจจุบันเฉลี่ยถึง 3-5 เมตร ทำให้ชายฝั่งทะเลกินพื้นที่ลึกขึ้นมาถึงจังหวัดลพบุรีและสิงห์บุรี และยังท่วมพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ (จังหวัดสงขลา) ที่ต่อถึงเขตนครศรีธรรมราชอีกด้วย เหตุนี้เองที่เมืองท่าชายฝั่งทะเลยุคนี้จึงมีระดับอยู่สูงกว่าน้ำทะเลในสมัยปัจจุบันมาก ดังตัวอย่างเมืองท่าในแหล่งภูเขาทองที่จังหวัดระนอง เมืองท่าชุมชนคอนตาเพชร (จังหวัดกาญจนบุรี) เมืองท่าชุมชนบ้านโคกพลับ (จังหวัดราชบุรีที่ต่อแดนนครปฐมโบราณ) และเมืองท่าคงละคร (จังหวัดนครนายก) เป็นต้น จนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 11-12 แล้วระดับน้ำทะเลจึงเริ่มอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับระดับน้ำทะเลยุคปัจจุบัน (วินัย ผู้นำผล, 2552: 394)

- 3) ตัวอย่างลูกปัดที่มีผู้กล่าวถึงมากที่สุด คือ กลุ่มลูกปัดหินคาร์เนเลียน พบที่บ้านคอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี โดยเฉพาะจี้รูปสิงห์กำลังกระโดดที่เป็นหลักฐานการความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียและพื้นที่ดังกล่าวในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งอยู่ตรงกลางระหว่างลูกปัดกลมที่เรียงเป็นแนวต่อกันจากเม็ดใหญ่ไปเม็ดเล็ก ลูกปัดหรือจี้รูปสัตว์นี้ได้มีการค้นพบแพร่หลายในอินเดีย ซึ่งคงเป็นการรับรูปแบบและคติการสร้างมาจากยุโรป เช่น กรีก และปาเลียม สมัยที่เข้ามาปกครองอินเดีย

ภาพที่ 2.2 ลูกปัดหินคาร์เนเลียน พบที่แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มา: พิพิธภัณฑสถานคลองท่อม จังหวัดกระบี่ (ภาพถ่ายโดย นางสาวนิรวีดี เจดีย์ธา)

- 4) ได้มีการพบลูกปัดประเภทหินคาร์เนเลียน (ภาพที่ 2.2) และหินอาเกต (ภาพที่ 2.4) ในแหล่งโบราณคดีในยุคก่อนประวัติศาสตร์อีกหลายแหล่ง โดยเฉพาะในภาคใต้และภาคกลางตอนล่าง เช่น เขาสามแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร ที่โลกพลับ อำเภอบ้านเพ จังหวัดราชบุรี และพบเรื่อยมาจนเข้าสู่ยุคก่อนทวารวดี และทวารวดีที่เมืองอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นต้น

ภาพที่ 2.3 ลูกปัดหินควอทซ์ พบที่แหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี
ที่มา: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติปราจีนบุรี (ภาพถ่ายโดย นางสาวนิรฉัตร เจดีย์ถา)

ภาพที่ 2.4 ลูกปัดหินอาเกต พบที่แหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี
ที่มา: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพฯ
(ภาพถ่ายโดย นางสาวนิรฉัตร เจดีย์ถา)

ศักดิ์ชัย สายสิงห์ เสนอว่าการจัดประเภทลูกปัดที่พบในแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีโดยทั่วไป มักแยกตามวัสดุที่ใช้ทำ ได้แก่ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2543: 174-175)

ลูกปัดดินเผา ส่วนใหญ่จะเป็นดินเผาเม็ดเล็กๆ ทรงกลม ทรงกระบอก และจะมีสีน้ำตาลแดง เป็นส่วนใหญ่ มีทั้งลูกปัดแบบที่เป็นดินเผาแบบเคลือบ และลูกปัดดินเผาแบบไม่เคลือบ ดังภาพที่ 2.5

ลูกปัดแก้ว ส่วนหนึ่งเป็นแก้วที่บสีน้ำตาลแดง ลักษณะเดียวกับลูกปัดดินเผาเกือบจะแยกกันไม่ออก ส่วนหนึ่งเป็นแก้วสี เช่น สีเขียว น้ำเงิน ส้ม เหลือง ฟ้า เป็นต้น ดังภาพที่ 2.6

ลูกปัดหิน ได้แก่ หินคาร์เนเลียน (carnelian) ดังภาพที่ 2.7 ซึ่งมีสีส้ม พบว่าได้รับความนิยมนำมาทำลูกปัดเป็นอย่างมาก และพบแล้วตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ รองลงมาได้แก่ หินอาเกต (agate) สีดำสลับขาว และอื่นๆ เช่น หินควอทซ์ แกลซิโตนี โมรา ออนิกซ์ โคมอลท์ และจำพวกรัตนชาติ เช่น นิล มุขราคัม โกเมน หยก เป็นต้น ลูกปัดที่ทำจากหินนี้จะมีรูปทรงที่แตกต่างกันออกไป ได้แก่ ทรงกลมรี ซึ่งพบเป็นจำนวนมาก อาจกลมเป็นแบบผลส้ม กลมแบน กลมรีแบบลูกมะกอกหรือแบบเม็ดถั่วลิสง เป็นต้น ทรงกระบอก เป็นรูปแบบที่พบอยู่โดยทั่วไปเช่นเดียวกัน มีทั้งสั้นและยาว ทรงกระบอกแบบถังเบียร์ รวมทั้งความนิยมในการสลักรูป ทั้งตามขวางและตามยาว และทรงเหลี่ยมต่างๆ เป็นรูปแบบที่ต้องตกแต่งเป็นพิเศษ และจะพบในกลุ่มลูกปัดหินเป็นส่วนใหญ่ เพราะเป็นการตกแต่งเฉพาะชิ้น เช่น แปดเหลี่ยมลูกบาศก์ สี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน และหลายๆ เหลี่ยม เป็นต้น

ภาพที่ 2.5 ลูกปัดดินเผาไม่เคลือบ พบที่แหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี
ที่มา: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพฯ (ภาพถ่ายโดย นางสาวนริชวีดี เจดีย์ถา)

ภาพที่ 2.6 ลูกปัดแก้ว (ลูกปัดกลมสีนํ้า) พบที่แหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี
ที่มา: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุททอง อ.อุททอง จ.สุพรรณบุรี (ถ่ายโดยนางสาวนิรัชวี เจตีย์ถา)

ภาพที่ 2.7 ลูกปัดหินคาร์เนเลียน รูปแบบต่างๆ พบที่แหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี
ที่มา: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพฯ (ถ่ายโดยนางสาวนิรัชวี เจตีย์ถา)

กล่าวโดยสรุป ลูกปัดในฐานะวัตถุทางวัฒนธรรมทวารวดี ที่มีการค้นพบจากการขุดค้นทางโบราณคดีในประเทศไทย พบว่าลูกปัดที่พบดังกล่าวนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงที่มาของการถูกนำเข้ามาจากต่างถิ่น ซึ่งการเริ่มต้นเปิดหน้าดินแล้วพบกับลูกปัดในลักษณะที่เรียกว่า “ลูกปัดลมสินค้า” ยิ่งทำให้การค้นพบลูกปัดไม่ใช่เพียงการค้นพบวัตถุชิ้นหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นการเริ่มต้นการประกอบสร้างเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สังคมผ่านการเดินทางของผู้คนที่มาพร้อมลูกปัด

ดังนั้น การพิจารณาเกี่ยวกับลูกปัดจากที่ยกมาข้างต้นที่พบในสมัยทวารวดีในบริบทของวัฒนธรรมทวารวดี จะทำให้เห็นถึงมิติต่างๆ ที่มีความซ้อนทับกันผ่านการใช้ชีวิตทางสังคมของผู้คนได้แก่ การค้าและการแลกเปลี่ยนในบริบทภายในท้องถิ่นและการค้าระหว่างภูมิภาค มิติด้านความเชื่อและศาสนาที่มีการรับและปรับเปลี่ยน รวมทั้งมองเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐที่ได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน

2.3 ลูกปัดในวัฒนธรรมทวารวดีในเขตภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย

ลูกปัดที่พบในวัฒนธรรมทวารวดีในแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย พบว่ามีจำนวนมากมายหลายแสนเม็ด จึงต้องมีการศึกษาถึงลักษณะของวัตถุทางวัฒนธรรมให้ชัดเจนและแสดงให้เห็นในเชิงของโบราณวัตถุที่ปรากฏขึ้นจริงในอดีต ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษารายงานการขุดค้นทางโบราณคดีจึงพบว่าแหล่งที่มีการพบลูกปัดจำนวนมากคือแหล่งโบราณคดีในเขตภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งจะเป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลูกปัดในด้านของรูปทรงลักษณะ สี สัน และลวดลาย เป็นต้น เพื่อจะเป็นการแสดงยืนยันถึงโบราณวัตถุและเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมที่สามารถสนับสนุนข้อเสนอผ่านการถอดรหัสเรื่องราวผ่านลูกปัดในลำดับต่อไป สำหรับลูกปัดในวัฒนธรรมทวารวดีในเขตภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย มีรายละเอียด ดังนี้

2.3.1 ลูกปัดในแหล่งโบราณคดีเขตภาคกลาง

1) ลูกปัดหินคาร์เนเลียน (carnelian)

แหล่งโบราณคดีโคกสำโรง จากรายงานการขุดค้นทางโบราณคดี ที่บ้านโคกสำโรง อำเภอร่องทอง จังหวัดสุพรรณบุรีและที่บ้านดอนตาเพชร จังหวัดกาญจนบุรี ชาวบ้านและเจ้าที่จากกองโบราณคดี กรมศิลปากร ได้ขุดพบลูกปัดหินคาร์เนเลียน เป็นรูปยาวโค้งที่มีลายคั่นเป็นสีขาวและสีดำสลับกัน ซึ่งเหมือนกับที่ผลิตในอินเดียทางเหนือ นอกจากนี้ ทางกรมศิลปากรร่วมกับมหาวิทยาลัยลอนดอน โดยสถาบันทางโบราณคดี ก็

ขุดพบลูกปัดหิน carnelian เป็นรูปตัวสัตว์ที่คล้ายเสือหรือสิงโตอีกอันหนึ่ง โดยยืนยันว่า มีรูปสัณฐานเหมือนกับที่ผลิตในอินเดีย (Glover, 1983)

แหล่งโบราณคดีอู่ทอง จากรายงานการขุดค้นทางโบราณคดี² (กรมศิลปากร, 2542) ที่ อําเภอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ปี พ.ศ. 2541 พบว่าการศึกษาลูกปัดในพื้นที่ดังกล่าวสามารถยืนยันการรับวัฒนธรรมอินเดียได้อย่างชัดเจนจากการพบลูกปัดมีตา³ (eye bead) หรือลูกปัดคาร์เนเลียนสีส้ม ตามปกติแล้วจะมีสีตามธรรมชาติเป็นสีเทาหรือสีน้ำตาลขุ่นๆ แต่ลูกปัดหินคาร์เนเลียนนี้เป็นของชาวอินเดียที่รู้วิธีการหุงลูกปัดให้มีสีสันสดใสสวยงาม โดยใช้สีน้ำตาลและความร้อนซึ่งถือเป็นเทคนิคพิเศษของชาวอินเดียที่ยังมีการทำสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน การได้รับวัฒนธรรมจากชุมชนภายนอกนี้ทำให้เมืองโบราณอู่ทองมีพัฒนาการที่สอดคล้องกับชุมชนโบราณในวัฒนธรรมทวารวดีอีก 2 แห่ง คือความสัมพันธ์ระหว่างลูกปัดที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีดงละคร จังหวัดนครนายก และลูกปัดที่แหล่งโบราณคดีดงศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี พบว่าความคล้ายคลึงกันมากในด้านรูปแบบและวัตถุดิบตลอดจนเทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิต

นอกจากนี้ยังมีข้อสันนิษฐานที่ว่า ยังไม่มีการพบแหล่งผลิตลูกปัดหรือ โบราณวัตถุที่สามารถยืนยันถึงการผลิตลูกปัด เช่น เบ้าหลอม ตะกรันของแก้ว ในบริเวณชุมชนโบราณเหล่านี้เลย ส่วนการพบลูกปัดที่ไกลจนไว้เตรียมขึ้นรูปและลูกปัดที่ยังเชื่อมติดกันอยู่นั้นก็เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าลูกปัดได้รับเป็นสินค้าจากชุมชนภายนอกนั้นไม่ได้รับมาเฉพาะลูกปัดที่เป็นเม็ดสำเร็จรูปมาเลย แต่ยังมีมารับเข้ามาในรูปแบบที่ต้องนำมาเจาะรูและตัดแบ่งขายเอาเอง โดยทั้งนี้อาจจะเป็นการทำเพื่อความสะดวกในการขายนั่นเอง

² ศึกษาเพิ่มเติมได้ใน บัณฑิต ทองอร่าม. วิเคราะห์ลูกปัดที่ได้จากแหล่งโบราณคดีอู่ทอง อ.อู่ทอง จ.สุพรรณบุรี. สารนิพนธ์ ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541

³ ลูกปัดมีตา เริ่มปรากฏครั้งแรกที่อียิปต์เมื่อประมาณ 3,300 ปีมาแล้ว ต่อมาก็ปรากฏในแหล่งอารยธรรมอื่นๆ และยังคงทำสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน คนโบราณเชื่อว่าในโลกมีดวงตาอันชั่วร้ายของปิศาจจ้องมองอยู่มนุษย์จึงทำลูกปัดมีตาขึ้นมา โดยเชื่อว่าจะเป็นดวงตาของเทพเจ้า เป็น ดวงตาที่มองเห็นทุกทิศทาง เพื่อคอยปกป้องมนุษย์จากความชั่วร้ายเหล่านั้น

2) ลูกปัดแก้วสีเขียวและหลายสี

แหล่งโบราณคดีบ้านพรหมหินใต้⁴ สมัยทวารวดี ช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 11 – 16 ตำบลหลุมข้าว อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี จากงานศึกษารูปแบบลูกปัดแก้วจากแหล่งโบราณคดีบ้านพรหมหินใต้ ของธนพร ดันเล่ง (2547) ระบุว่าบริเวณนี้เป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณสมัยทวารวดี โดยอาศัยหลักฐานจารึกต่างๆ เหรียญเงิน เครื่องประดับ ได้แก่ ลูกปัด เป็นต้น และเมื่อทำการศึกษาเกี่ยวกับลูกปัดจึงทำให้ทราบว่าชุมชนโบราณนิยมใช้ลูกปัดแก้ว ดังภาพ 2.8 ที่โดยมีรูปทรง 5 แบบ ได้แก่ รูปกลมเหมือนผลส้ม รูปทรงกระบอก รูปกลมวงแหวน และรูปถังเบียร์ โดยนิยมรูปทรงถังเบียร์มากที่สุด ส่วนสีที่พบมีทั้งหมด 9 สี ได้แก่ ฟ้า น้ำเงิน เขียว ฟ้ามอมเขียว ส้ม แดง เหลือง ดำ ขาวขุ่น และยังพบลูกปัดแก้วไม่มีสี และลูกปัดแก้วที่มีการเขียนสีหรือตกแต่งพิเศษด้วย แต่พบในจำนวนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น โดยสีที่นิยมมากที่สุดคือ สีฟ้า (ธนพร ดันเล่ง, 2547)

ภาพที่ 2.8 ลูกปัดแก้ว ซึ่งสีที่พบมากคือสีฟ้า พบที่แหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี
ที่มา: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพฯ (ภาพถ่ายโดย นางสาวนิษฐ์ดี เจดีย์ถา)

อย่างไรก็ตาม จากการขุดค้นทางโบราณคดี ไม่ปรากฏหลักฐานที่บ่งบอกว่าชุมชนโบราณบ้านพรหมหินใต้เป็นแหล่งผลิตลูกปัดแก้วแต่อย่างใด เพราะไม่พบเข้าหลอมหรือหลักฐานเกี่ยวกับการใช้ความร้อนในการหลอมแก้วเพื่อหล่อลูกปัด มีพบเพียงแห่ง

⁴ศึกษาเพิ่มเติมใน ธนพร ดันเล่ง. การศึกษารูปแบบลูกปัดแก้วจากแหล่งโบราณคดีบ้านพรหมหินใต้ ต.หลุมข้าว อ.โคกสำโรง จ.ลพบุรี. สารนิพนธ์ ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547

แก้วหรือผลึกแก้ว ที่สันนิษฐานว่าเป็นวัตถุที่ใช้เตรียมสำหรับการทำลูกบิด แต่ก็ไม่ได้พบในปริมาณมาก เบื้องต้นสันนิษฐานว่าอาจมีการนำลูกบิดแก้วมาจากชุมชนใกล้เคียง เช่น แหล่งโบราณคดีบริเวณเขาวงพระจันทร์ หรือแหล่งโบราณคดีเนินส้อมกบ เป็นต้น ชุมชนโบราณเหล่านี้ อาจมีการติดต่อค้าขายหรือใช้เป็นสื่อแลกเปลี่ยน นอกจากนี้ ลูกบิดแก้วส่วนมากที่พบในชุมชนโบราณบ้านพรหมหินใต้ สันนิษฐานว่าน่าจะได้มาจากชุมชนบริเวณใกล้เคียงมากกว่า โดยมีรูปแบบเหมือนกับลูกบิดแก้วโดยทั่วไปของแหล่งโบราณคดีที่สำคัญๆที่มีอายุร่วมสมัยอีกหลายแหล่งในภาคกลางและภาคใต้

แหล่งโบราณคดีอุ้มทอง จากรายงานการขุดค้นทางโบราณคดี ที่ อุ้มทอง จ. สุพรรณบุรี พ.ศ. 2541 พบลูกบิดแก้วจำนวน 237 เม็ด โดยแบ่งตามเทคนิคการผลิตหลัก แบ่งออกเป็น ลูกบิดแก้วแบบพันลวด พบ 51 เม็ด ลูกบิดแก้วหลอด พบ 40 เม็ด ลูกบิดแก้วพับทบ พบ 146 เม็ด นอกจากนี้ยังพบเทคนิคลูกบิดมีตาและการทำลูกบิดแฝด จากการพบลูกบิดแก้วลักษณะรูปธรรมคือเป็นลูกบิดรูปกลมขนาดต่างๆ และมีสีตามธรรมชาติเป็นสีเทาหรือน้ำตาลขุ่นๆ สันนิษฐานได้ว่าอาจมีการผลิตขึ้นในพื้นที่ ส่วนลูกบิดมีตา ซึ่งเป็นเทคนิคพิเศษที่อาจมีการรับวัฒนธรรมจากภายนอก โดยสันนิษฐานว่าน่าจะรับมาจากอินเดีย

แหล่งโบราณคดีดงละคร⁵ ตำบลดงละคร อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก พบว่ารูปร่าง รูปแบบของลูกบิดแก้วเป็นรูปแบบธรรมดา คือรูปแบบเกือบเม็ดกลมถึงเม็ดกลม ทรงกระบอกสั้น ทรงกระบอกยาว ทรงกลมแบน และเกือบแบนแบน ลักษณะเกือบแบนแบนนี้พบทั่วไปและมีจำนวนมากตามแหล่งโบราณคดีสมัยวารวดีอื่นๆ เช่น แหล่งโบราณคดีอุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี แหล่งโบราณคดีดงศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี แหล่งโบราณคดีบ้านคูเมือง จังหวัดสิงห์บุรี โดยสันนิษฐานว่าอาจมีความสัมพันธ์กันในเชิงการค้าขายติดต่อแลกเปลี่ยนกันระหว่างชุมชน และรับอิทธิพลการผลิตลูกบิดแก้วแก่กัน

⁵ ศึกษาเพิ่มเติมได้ใน กองโบราณคดี กรมศิลปากร. รายงานการขุดค้นและขุดแต่งเมืองดงละคร อ.เมือง จ.นครนายก กรุงเทพฯ, 2536 และใน ชัยยุทธ มณีรัตน์. การศึกษารูปแบบลูกบิดแก้วจากแหล่งโบราณคดีดงละคร ด.ดงละคร อ.เมือง จ.นครนายก. สารนิพนธ์ ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530

2.3.2 ลูกปัดในแหล่งโบราณคดีภาคใต้

แบบลูกปัดโบราณในภาคใต้ ลูกปัดในภาคใต้ที่พบในชุมชนโบราณร่วมสมัยพุทธศตวรรษที่ 10 – 18 มีการผลิตลูกปัดเป็นจำนวนมากทำให้วัตถุดิบที่นำมาทำลูกปัดเปลี่ยนแปลงไป ลูกปัดที่พบจึงมีหลากหลายรูปแบบ โดยจัดแบ่งตามลักษณะเค้าโครงโดยรอบลูกปัด หรือรูปทรง รวมไปถึงการตกแต่งด้วยเทคนิคต่างๆ แบ่งออกได้หลายรูปแบบด้วยกันซึ่งมีรูปแบบเฉพาะในภาคใต้ของไทย แบ่งออกเป็น 9 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มลูกปัดกระดูกและเปลือกหอย ดังภาพที่ 2.9 พบได้ในแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ที่ถ้ำเป็องแบบ อ.คีรีรัฐนิคม จ.สุราษฎร์ธานี และแหล่งโบราณคดีชุมชนแรกเริ่มประวัติศาสตร์ เช่นชุมชนโบราณพุนพิน (เขาศรีวิชัย) อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี

กลุ่มลูกปัดทรงระบอกและรูปร่างอื่น พบที่ชุมชนโบราณไชยา (แหลมโพธิ์) อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ได้แก่ ลูกปัดแก้ว กลุ่มลูกปัดเกลียวและลูกปัดเชื่อมต่อแถว ลูกปัดเกลียว ดังภาพที่ 2.10 เป็นรูปแบบเฉพาะของแหล่งโบราณคดีสทิงพระ ต.จะทิ้งพระ จ.สงขลา และพบลูกปัดเชื่อมต่อแถวที่ชุมชนโบราณเขาสามแก้ว อ.เมืองชุมพร จ.ชุมพร ชุมชนโบราณไชยา อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ชุมชนโบราณคลองท่อม .คลองท่อม จ.กระบี่ ชุมชนโบราณพุนพิน อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี ชุมชนโบราณท่าเรือ อ.เมืองนครศรีธรรมราช จ.นครศรีธรรมราช

ภาพที่ 2.9 ลูกปัดเปลือกหอย พบที่แหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี
ที่มา: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติไชยา อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี
(ภาพถ่ายโดยนางสาวนิชวีดี เจริญถา)

ภาพที่ 2.10 ลูกปัดเกลียว พบที่แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์
 ที่มา: พิพิธภัณฑวัดคลองท่อม อ.คลองท่อม จ.กระบี่
 (ภาพถ่ายโดยนางสาวนิชวีดี เจดีย์ถา)

กลุ่มลูกปัดก้อนกลม พบมากในแหล่งโบราณคดีสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ ได้แก่ ชุมชนโบราณคลองท่อม อ.คลองท่อม จ.กระบี่ ชุมชนโบราณไชยา อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ชุมชนโบราณพุนพิน(เขาศรีวิชัย) อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี ชุมชนโบราณตะกั่วป่า (เหมืองทอง) อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา ชุมชนโบราณเขาสามแก้ว อ.เมืองชุมพร จ.ชุมพร

กลุ่มลูกปัดรูปแผ่น พบในแหล่งโบราณคดีเขาสามแก้ว อ.เมืองชุมพร จ.ชุมพร ชุมชนโบราณท่าชนะ อ.ท่าชนะ จ.สุราษฎร์ธานี ชุมชนโบราณคลองท่อม อ.คลองท่อม จ.กระบี่ ชุมชนโบราณพุนพิน(เขาศรีวิชัย) อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี ชุมชนโบราณตะกั่วป่า (เหมืองทอง) อ.ตะกั่วป่า

กลุ่มลูกปัดแท่งเหลี่ยมแบบปริซึมหรือรูปผลึก พบมากที่ชุมชนโบราณคลองท่อม อ.คลองท่อม จ.กระบี่ ชุมชนโบราณท่าชนะ อ.ท่าชนะ จ.สุราษฎร์ธานี ชุมชนโบราณตะกั่วป่า อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา ชุมชนโบราณยะรัง อ.ยะรัง จ.ปัตตานี ชุมชนโบราณพุนพิน อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี

กลุ่มลูกปัดทรงลูกทูน พบในแหล่งโบราณคดีสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ ได้แก่ ชุมชนโบราณตะกั่วป่า อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา ชุมชนโบราณคลองท่อม อ.คลองท่อม จ.กระบี่ ชุมชน

โบราณเขาสามแก้ว อ.เมืองชุมชน ชุมชนโบราณท่าชนะ อ.ท่าชนะ จ.สุราษฎร์ธานี ชุมชน
โบราณไชยา อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

กลุ่มลูกปัดฝังเส้นสีและแต้มลวดลาย พบมากที่ชุมชนโบราณตะกั่วป่า (เหมืองทอง) อ.
ตะกั่วป่า จ.พังงา ชุมชนโบราณคลองท่อม อ.คลองท่อม จ.กระบี่ ชุมชนโบราณไชยา อ.ไชยา จ.
สุราษฎร์ธานี ชุมชนโบราณเขาสามแก้ว อ.เมืองชุมพร จ.ชุมพร ชุมชนโบราณพุนพิน อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี ชุมชนโบราณยะรัง อ.ยะรัง จ.ปัตตานี

กลุ่มลูกปัดลักษณะพิเศษ จะมีลักษณะแตกต่างกันออกไปจากกลุ่มอื่นๆ มีลูกปัดแก้ว
รูปแบบทรงเลียนแบบตัวสัตว์ทำด้วยหินคาร์เนเลียนสีส้ม พบที่ชุมชนโบราณตะกั่วป่า อ.
ตะกั่วป่า จ.พังงา และชุมชนโบราณไชยา อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ชุมชนโบราณคลองท่อม อ.
คลองท่อม จ.กระบี่

สำหรับลูกปัดที่จะนำมาพิจารณาถึงการอธิบายเชิงหน้าที่และแสดงความสัมพันธ์
ระหว่างอินเดียโบราณและเขตวัฒนธรรมทวารวดี พบว่ามีลูกปัดประเภทลูกปัดหินคาร์เนเลียน
และลูกปัดแก้วหลายสี ซึ่งเป็นลูกปัดที่ลักษณะผิดวิสัยจากท้องถิ่น จึงสันนิษฐานว่าน่าจะมีการ
นำเข้ามาจากอินเดียและมีการใช้อย่างแพร่หลายในเขตวัฒนธรรมทวารวดีในเขตภาคใต้ โดย
ในหัวข้อนี้จะพิจารณาในรายละเอียดถึงการรับวัฒนธรรมจากต่างแดน การผสมผสาน
วัฒนธรรม ผ่านลูกปัดหินคาร์เนเลียนและลูกปัดแก้วหลายสี

- 1) ลูกปัดหินคาร์เนเลียน (carnelian) จากรายงานการขุดค้นทางโบราณคดีวัดอัมพา
วาส⁶ อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นหนึ่งในเมืองท่าทางฝั่งตะวันออก
ในภาคใต้ของประเทศไทย พบลูกปัดหินคาร์เนเลียนรูปสิ่งโดมออบ จากการพบ
ลูกปัดดังกล่าวจัดเป็นหลักฐานสนับสนุนว่าได้มีการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ากัน
ระหว่างศูนย์กลางการค้าสำคัญในอินเดียภาคตะวันตกเฉียงเหนือและภาค
ตะวันตกกับประชากรในภาคกลางตอนล่างและในภาคใต้ของประเทศไทยตั้งแต่
สมัยอินโด-โรมันของอินเดีย
- 2) ลูกปัดแก้วสีเขียวและหลายสี แหล่งโบราณคดีควนลูกปัด⁷ อำเภอคลองท่อม
จังหวัดกระบี่ พบลูกปัดแก้ว 5 แบบ ได้แก่ (1)ทรงกระบอกทั้งยาวและสั้นมีขนาด

⁶ ศึกษาเพิ่มเติม ใน รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดี บ้านท่ามะม่วง ตำบลวัง อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

⁷ ศึกษาเพิ่มเติม ใน รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีควนลูกปัด อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่, กองโบราณคดี
กรมศิลปากร, 2527

ต่างๆกัน มีสีดำ น้ำเงินเข้ม เขียวอ่อน เขียวเข้ม เหลืองใส เหลืองขุ่น น้ำตาลปนดำ น้ำตาล ส้ม และขาว (2) ลูกบิดแก้ววงแหวนมีสีเหลืองและส้มลูกบิดทั้ง 2 แบบ มีขนาดเล็ก ใช้เทคนิคในการทำแบบง่ายๆ ได้แก่การดึงและการพัน (3) ลูกบิดทรงกรวยหกเหลี่ยม เป็นแก้วไม่มีสีโปร่งใส ซึ่งแสดงว่าส่วนผสมนอกจากซิลิกา ไชคาและปูนขาวแล้ว เนื่องจากเหล็กในซิลิกาไม่บริสุทธิ์เมื่อเติมแมงกานีสลงไปถึงขั้นทำให้รับสีที่สะท้อนออกมาได้เท่ากัน ทำให้ลูกบิดแก้วใสไม่มีสี ลูกบิดแก้วแบบนี้เป็นแบบเก่าในอินเดียอาจทำตั้งแต่ 1000 ปีก่อนคริสตกาล (4) ลูกบิดทรงมะยม ไม่มีสีโปร่งและสีเขียวอมเทา ลักษณะการทำของลูกบิดแก้วไม่มีสีเป็นการทำในแม่พิมพ์ ทำให้มีความคมชัดของร่องมีความเรียบสนิทมากติดกับลูกบิดแก้วสีเขียวอมเทา เป็นการทำให้ละเม็ดโดยใช้แกนที่อาจเผาไหม้ได้ง่ายขึ้น (5) ลูกบิดมีตา (eye bead) พบ 3 ลักษณะ คือ ลูกบิดเป็นจุดและลูกบิดมีวงแหวนล้อมรอบพบ สีขาวกับสีดำ ลักษณะคล้ายการทำลูกบิดมีตา (6) ลูกบิดทรงปดลอกคอ (7) ลูกบิดทรงกลมแบนมีลายหน้าอยู่ตรงกลางทั้งสองด้านมีตา ปาก สีดำ มีลายรอบล้อมด้วยสีเขียว ขาว ดำ และแดง

แหล่งโบราณคดีสทิงพระ จากรายงานการขุดค้นโบราณคดีสทิงพระ⁸ จังหวัดสงขลา ปี 2522 รายงานว่า พบว่ามีหลักฐานถึงความน่าจะเป็นไปได้ของการผลิตลูกบิดแก้วขึ้นเองในชุมชน แต่ก็มีลูกบิดแก้วมีลักษณะบางประการแตกต่างออกไปจากกลุ่มและต่อถึง “ความเหมือนหรือคล้ายคลึง” กับลูกบิดแก้วที่เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนอื่นๆที่ห่างไกลออกไป ซึ่งตามประวัติกล่าวว่าเป็นอารยธรรมแม่ของภูมิภาคนี้ ซึ่งชุมชนสทิงพระอาจจะได้รับมาโดยตรงด้วยการติดต่อทางการค้าขายหรือการรับ โดยทางอ้อมจากการติดต่อกับชุมชนข้างเคียงในแหล่งโบราณคดีภาคใต้และคาบสมุทรมลายู (กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2522: 111)

แหล่งโบราณคดีทุ่งตึก อายูราวัฑุทศตวรรษที่ 13-16 จากรายงานการขุดค้นแหล่งโบราณคดีทุ่งตึก อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา เพื่อ พ.ศ. 2546 ได้พบลูกแก้วบิดทั้งหมด 1,370 เม็ด จัดแบ่งตามรูปทรง แบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ (1)กลุ่มรูปทรงเหมือนผลส้ม พบลูกบิดแก้วจำนวน 24 เม็ด (2)กลุ่มรูปทรงกระบอก พบลูกบิดแก้ว จำนวน 680 เม็ด (3) กลุ่มรูปทรงถังเบียร์ จำนวน 356 เม็ด (4) กลุ่มรูปกลมวงแหวน จำนวน 280 เม็ด (5)กลุ่มรูปทรงไข่ จำนวน 3 เม็ด และ (6) กลุ่มลูกบิดไม่มีรูปทรง จำนวน 27 เม็ด ผลการวิเคราะห์รูปทรงของลูกบิดแก้ว แสดงให้เห็นว่า

⁸ ศึกษาเพิ่มเติม ใน รายงานทางวิชาการ เรื่อง ลูกบิดจากแหล่งขุดค้นโบราณคดีสทิงพระ ปี 2522. โครงการขุดค้นแหล่งโบราณคดีสทิงพระ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2522

แหล่งโบราณคดีทุ่งตึกนิยมในลูกปัดรูปทรงกระบอกมากที่สุด ส่วนใหญ่ลูกปัดแก้วที่พบมีขนาดเล็ก พบว่าเทคนิคในการหลอมแก้วใช้วิธีการดึง-ยืดแก้วให้เห็นหลอดยางแล้วตัดออกเป็น ส่วนๆ ทำให้เกิดลูกปัดแก้วในรูปร่างต่างๆกัน ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับการตัดว่าจะให้ออกมาในรูปทรง แบบไหน

ภาพที่ 2.11 ลูกปัดสีอำพันทอง พบที่แหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี
ที่มา: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติปราจีนบุรี (ภาพถ่ายโดยนางสาวนริชฎี เจดีย์ธา)

ส่วนการค้นค้นทางโบราณคดี แหล่งโบราณคดีทุ่งตึก ที่พบลูกปัดแก้วพบว่ามีทั้งหมด 11 สี และลูกปัดลักษณะพิเศษที่เขียนสีและตกแต่งลวดลายโดยพบว่าลูกปัดแก้วที่พบมากที่สุด ได้แก่ สีเหลือง รองลงมาได้แก่สีน้ำเงิน สีขาว สีฟ้า สีน้ำตาล สีฟ้าอมเขียว ลูกปัดลักษณะพิเศษเขียนสีและตกแต่งลวดลาย สีดำ สีม่วง สีอำพันทอง ดังภาพที่ 2.11 สีส้ม ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์สีลูกปัดบ่งบอกถึงความนิยมในลูกปัดสีเหลือง และแสดงถึงเทคโนโลยีในการผลิตได้ ซึ่งลูกปัดที่พบที่แหล่งโบราณคดีทุ่งตึกมีทั้งที่เป็นลูกปัดแก้วสีเขียว (Monochrome) และลูกปัดแก้วหลายสี (Polychrome)

ส่วนลูกปัดในแหล่งโบราณคดีทุ่งตึกพบลูกปัดลักษณะพิเศษเขียนสีและตกแต่ง จำนวน 44 เม็ด เมื่อเทียบอัตราส่วนของลูกปัดแก้วที่พบว่ามีจำนวนน้อยกว่าลูกปัดรูปทรงอื่นๆ เนื่องจากได้มีการลักลอบขุดลูกปัดแก้วไปขายเป็นจำนวนมากก่อนที่จะทำสำนักศิลปากรจะเข้าทำการขุดค้นอย่างเป็นระบบ

กล่าวโดยสรุป ผลการของการขุดค้นครั้งนี้ทำให้ทราบว่าลูกปัดเขียนสีพิเศษมีความพิเศษที่แสดงถึงขั้นตอนการทำที่ซับซ้อน ตัวอย่างของลูกปัดที่มีการตกแต่งพิเศษ ได้แก่ ลูกปัดแก้วมีตาเป็นชั้น ลูกปัดติดต่อกันหลายเม็ด ลูกปัดแก้วมีริ้ว ลูกปัดแก้วเคลือบ ลูกปัดลักษณะพิเศษเหล่านี้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมในการรับวิถีการใช้วัตถุทางวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตประจำวัน อาทิ การใช้เป็นเครื่องประดับร่างกาย และยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ด้านการค้าที่มีการรับมาจากแหล่งโบราณคดีใกล้เคียงที่เป็นแหล่งผลิตลูกปัด และจากการติดต่อซื้อขายสินค้ากับดินแดนภายนอก โดยเฉพาะจากทางอินเดียและตะวันออกเฉียง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved